

קיצור שולחן ערוך

"מקור חיים"

פרק קיג

הלכות חנוכה

פרק קיג

הלכות חנכה

א. בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שרחם עליהם אלקי אבותם והושיעם מידם והצילם. וגברו בני חשמונאי, הכהנים הגדולים, והרגום והושיעו ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים וחרזה מלכות ישראל יתר על מאתים שנים עד החרבן השני (רכו-א). וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בכ"ה לחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו היתים והוציאו שמן טהור (רכו-ב). ומפני זה חתקינו חכמים שבאותו דור, שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסלו, ימי שמחה והלל, ומדליקים בהן הנרות בערב על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס. וימים אלו הם הנקראים חנכה (רכג-ג).

ב. ימי חנכה אסורים בהספד ובתענית, ואין מספידין בהם אלא חכם בפניו (כשעת ההלוויה), ואין מתענים בו יום שמת בו אב או אם. והנוהגים לבקר בבית הקברות ביום פקדת השנה יקדימו הבקור לפני חנכה. אכל על קברות הצדיקים מותר להשתטח (רכו-ד). והמתענה תענית חלוש בחנכה חייב להתענות תענית לתעניתו אחרי חנכה כדין שבת (רכו-ה).

ג. רבוי הסעודות בחנכה הן סעודות הרשות, ואם אומרים בהם זמירות ושבחחות ודברי תורה, נחשבות סעודות מצוה (רכו-ו).

ד. נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד הנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להן. ויש אומרים שגם אנשים צריכים להמנע ממלאכה באותה שעה. ושעור האסור הוא חצי שעה (רכו-ז). וראוי לנשים לזהר לא לעשות כביסה ומעשה מחט וכן שאר מלאכות ביום ראשון ואחרון של חנכה וכל שכן בראש חודש, ונשים שפרנסתם במלאכות אלה אין להחמיר (רכו-ח).

הדלקת הנרות

ה. מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו (רכז-א). ומשהגיע

זמן הדלקתה אפילו ללמד אסור ואפילו התחיל פוסק, וכל שכן שאסור לאכול או לעסק בכל עסק אחר. וראוי להחמיר בכל אלה חצי שעה קדם זמן ההדלקה (רכז-ב).

ו. בלילה הראשון מדליק אחר ומוסיף אחר בכל לילה כדוע. ויש נוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק נר לעצמו (רכז-ג). ואסור להשתמש לאור נרות חנוכה אפילו תשמיש קדשה כגון למד תורה, ולכן נוהגים להדליק נר נוסף, הנקרא שמש, כדי שאם ישתמש יהיה זה לאור הנר הנוסף, ויניחנו רחוק קצת מיתר הנרות (רכז-ד).

ז. מצות נר חנוכה להניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. ואם נר בעליה (קומה עליונה) שאין לו פתח פתוח לרחוב, מניחו בחלון או במרפסת הסמוכים לרחוב. ומצוה לעשות פנס זכוכית ולהניחם במקום שיראו לעוברים ושבים. בשעת סכנה שגזרו שלא לקים מצוות מניחו על שלחנו ודין (רכז-ה).

ח. ומצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל (רכז-ו).

ט. כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ושמן זית מצוה מן המבחר. ונהגו להדליק בנר שעוה, כי אורו נהיר וצלול. ואין יוצאים ידי חובה באור החשמל להדלקת נר חנוכה (רכז-ז).

י. עקר מצותה להדליקה בצאת הפוככים, ונמשך זמן מצותה חצי שעה, והוא הזמן שבו עוברים ושבים בני אדם בדרךם לביתם ויש פרסום הנס (רכז-ח). *)
ויש מן האשכנזים שנוהגים להדליק נר חנכה סמוך לשקיעה. אבל בזמננו אף שרצוי להקפיד על זמנים אלו, אבל אין מעכב, כיון שעקר ההדלקה היא לבני הבית, ולכן ידליק כשכל בני הבית מקבצים יחד והוא פרסום הנס בזמננו (רכז-ט).
עבר זמן זה, מדליק והולך כל הלילה בברכה אם שנים מבני הבית ערים עדין. ואם ישנו בלם (אף כי לעניות דעתי נראה שיכול לברך, אבל משום חשש ספק ברכות) טוב שיידליק בלא ברכה (רכז-י).

יא. המדליק בלילה ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנכה, שעשה נסים ושהחנינו, ואם לא ברך שהחנינו בלילה ראשון מברך בלילה שני, או כשיזכר בשאר לילות, בשעת הדלקה דוקא. ויברך כל הברכות קדם שיידליק, שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (רכז-יא). ובלילה שני וממנו ואילך מברך שתי ברכות בלבד. ואחרי הדלקת הנר הראשון, יכול לומר: "הנרות הללו" וכו' בשעת הדלקת נרות התוספת. והנוהג לאמרו אחרי הדלקת כל הנרות טוב עושה (רכז-יב).

יב. ויכול להקדים הדלקתה מפלג המנחה ולמעלה, הינו שעה ורבע לפני הלילה, ובלבד שימתן בה שמן שתדלק חצי שעה אחרי צאת הפוככים. וכיום ששי מדליקים נרות חנכה לפני נרות שבת, ובלבד שישים שמן, או שיידליק נרות גדולים שישארו דולקים עד חצי שעה אחרי צאת הפוככים (רכז-טז).

יג. מדליקים נר חנכה בבית הכנסת ומברכים עליו לפרסם הנס (רכז-ל). ואין אדם יוצא בנרות בית הכנסת, ואפלו השליח צבור עצמו צריך להדליק בביתו. ומכל מקום לא יחזור לברך שהחנינו בביתו אם לא שמדליק להוציא אשתו ובני ביתו. ואם הדליק תחלה בביתו ואחר כך מדליק בבית הכנסת, יברך גם ברכת שהחנינו (רכז-לא).

יד. ונוהגים להדליק בבית הכנסת בין מנחה למעריב (רכז-לב). ובערב שבת המנהג הנכון הוא להדליק אחר מנחה, ומודיעים מראש שמתפללים מנחה גדולה והכל מדליקים בביתם נר חנכה קדם נר שבת. ואין לברך על הדלקת נרות בבית הכנסת אלא במנין עשרה בלבד, ובערב שבת שהשעה דחוקה ואין מנין בבית הכנסת בשעת ההדלקה, נחלקו הפוסקים לענין הברכה, וספק ברכות להקל ולא יברכו (רכז-לה).

טו. במוצאי שבת מדליקים גר חנכה בבית הכנסת לפני הכדלה, ובבית נחלקו המנהגים, והמנהג המבחר הוא כמנהג ירושלים, להכדיל תחלה ואחר כך להדליק (רכז-יח). ואין מבדילין על גר חנכה לפי שאין נהגין לאורו, ואין מבדילים על הגר עד שיאותו לאורו (רכז-יז).

טז. מנהג ירושלים להדליק גרות חנכה גם ביום בבית הכנסת בלא ברכה. לפני אמירת "ארומקד" שבגמירות, דגמת גרות המקדש (רכז-לה).

יז. גר חנכה בבית הכנסת מניחו בכתל דרום בגרות המנוחה שבמקדש ומסדרן ממזרח למערב. והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון (רוצה לומר בין הכתל למנוחה) ומתחיל מימינו שהוא הגר הסמוך לארון הקדש ומוסיף והולך ומתחיל מהשמאל ופונה לימינו. אבל מנהג הספרדים שהמדליק עומד כנגד המנוחה ופניו לדרום ומדליק דרך ימין ממזרח למערב (רכז-לו).

יח. גר חנכה שמדליקים במקבות מצוה, כבר נפוץ המנהג שלא לברך עליו (רכז-לז). ועיין היטב שם בהערה).

יט. הדלקה עושה מצוה (הסבר הלכה זאת באורך ראה במקור במבוא לסעיף לח). לפיכך, אם בכתה קדם שעבר זמנה אינו זקוק לה. ומצוה על כל פנים לחזור ולהדליקה. ואם הדליקה לכתחלה במקום שהרוח מצויה וככתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין רוח מצויה ולא יברך עליה (רכז-לח).

כ. וצריך להדליקה במקום הנחתה דוקא, ואפילו אם בעל הבית חולה ושוכב על משתו, אין מביאים לו את החנכיה להדליקה על מנת להניחה אחר כך במקומה, ולכן יעשה שלים להדליקה במקום הנחתה, ויכול החולה לברך והשלים ידליק בחדר שהוא לפניו חכף ומיד (רכז-מא).

החייבים בהדלקה

כא. אשה חייבת בגר חנפה ומוציאה כל בני הבית בהדלקתה. ואדם ששכר הדליק וברך, יכול לחזור ולברך ולהוציא אשה, בין שהוא ידליק בשבילה ובין שהיא תדליק, כיון שהיא חייבת (רכז-כא).

כב. סומא חייב בהדלקה, ואם הוא בבית שאחרים מדליקים ישתתף עמם. ואם נשוי אשתו מדלקת עליו. ואם שרוי ביחידות יבקש מאחרים שיסייעוהו בהדלקה, אבל לא יברך (רכז-כב).

כג. קטן שהגיע לחנוף צריך להדליק. לפי הנוהגים להדליק גר אחד לכל בני הבית, מדבר איפוא בקטן שיש לו בית בפני עצמו, ומדליק ומברך כיון שהגיע לחנוף. והנוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, פשוט שקטן שהגיע לחנוף מדליק בכל בני הבית ומברך. אבל אינו יכול להוציא גדולים בברכתו (רכז-כג).

כד. קהלות הספרדים נוהגים שבעל הבית מדליק את גר החיוב, ואת יתר גרות ההדור נותן לבניו ולבנותיו הקטנים שהגיעו לחנוף. והגר הנוסף (השמש) יכול להדליק גם קטן שלא הגיע לחנוף לחבב עליהם המצוות ולחנכם (רכז-כד).
(* ויש נוהגים לפי הגר"א להתחיל תמיד מן הגר הראשון שהוא עקר המצוה ולא בגר התוספת.)

כה. אורח, וכן כל המתאכסן אצל בעל בית, משתתף בפרוטה, או שבעל הבית מקנה לו חלק בשמן במתנה, ויוצא ידי חובה. וכשאשתו מדלקת עליו בביתו יוצא ידי חובתו בהדלקתה (רכז-כה). ויש אומרים שאם רוצה להחמיר ולהדליק בעצמו וישאי גם לברך. ויש אומרים שאינו וישאי שלא לצאת בהדלקת אשתו, אלא אם כן ישער להדליק גרותיו ולברך עליהם וזמן מה קדם שאשתו מדליקה בביתו, הינו שהיא מדליקה מן הסתם אחרי מעריב במנהג העולם, והוא ידליק קדם לכן (רכז-כו). ומכאן יוצא בברור שמי שנסע למרחקים, שאפק השקיעה משתנה, יכול בפשיטות להדליק ולברך במקום שנקמצא (רכז-כז. ובמקור הארכנו).

כו. ראוי שאורח המתאכסן בבית מלון ולא אצל בעל הבית, ידליק גרות חנפה בבית קנסת ויברך שם, ואם ירצה יחזור להדליק בבית מלונו בלא ברכה (רכז-כט).

כז. **על שמונת ימי חנכה** אומר "על הנסים" בברכת "מודים". ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ואם נזכר באותה ברכה, כל זמן שלא הזכיר השם (ברוך אתה ה' הטוב שמך). אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר. ומי ששכח לומר על הנסים יאמר אחר גמר תפלתו קדם יהיו לרצון: הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'. וראוי לומר "ועל הנסים" בנא"ו, כי הוא נמשך ל"מודים אנחנו לך... ועל נפלאותיך וטובותיך... ועל הנסים ועל הפרקן". כמו כן יאמר לשבתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, והוא נכון על פי מטבע הלשון. ויש עוד דקדוקים שכתבו אחרונים ואינם עקר (רכח-ב).
כח. גם בברכת המזון אומר על הנסים, ודינו ממש ככתפלה. ואם שכח לאמרו אומר בהרחמן: הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' (רכח-ג).

כט. בזמירות שאומרים מזמור "ארומקה ה' כי דליתני" לפני "ה' מלך", לא יאמר מזמור שיר חנכת הבית לדוד, אלא בדרך כלל השנה בלה, מפני שאמירתו צמחה היא לשם פסוקי דזמרה, ורק לאחר התפלה אומרים אותו כשיר של יום (רכח-ד). וכל יתר סדר התפלה ידוע. ואומרים הלל גמור בברכה. וגם בבית האכל אומרים ההלל, וגם האכל יאמרנו (רכח-ה). וסדר קריאת התורה וחלוקי המנהגים בין הקהלות בסדר פסוק העולים הן ביום הראשון והן בשאר הימים הכל ידוע ומדפס בסדורים (הכל ביארנו במקור פרק רכח מסעיף ו עד סעיף י). וגם סדרי קריאת התורה בשבת וחנכה ידוע (שם סעיפים יא-יג).

ל. אחרי קדיש תתקבל יאמרו "בית יעקב" וכו' ברגיל, ויאמר: "היום יום... בשבת קדש", ולא יאמר "השיר שהיו הלויים אומרים". ויקרא מזמור של אותו יום (כי הלויים לא אמרו בחנכה מזמור של יום) ואחר כך "מזמור שיר חנכת הבית לדוד" (רכח-טו). ובראש חודש וחנכה אחרי תפלת מוסף אומרים "לדוד ברכי נפשי" בכל ראש חודש (רכח-טז).